

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านในประเทศไทย

ความเป็นมา

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน มีสาเหตุหลักมาจากกาสำรวจของกรมสามัญศึกษาที่พบว่า ประชาชนร้อยละ 33 ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วไม่ได้ศึกษาต่อ หลังจากระยะเวลา 1-3 ปี ความรู้ความสามารถจะลดลง ทั้งนี้เพราะขาดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ความรู้สึกนึกคิดไม่ได้พัฒนาอีก ซึ่งในการค้นพบดังกล่าวได้เสนอแนะให้มีการจัดโครงการการศึกษาสำหรับผู้สำเร็จการศึกษา ป.4 ไปแล้ว โดยดำเนินการให้การศึกษาเพิ่มเติมและส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดความสูญเปล่าทางการศึกษา (กรมสามัญศึกษา 2512 : 40-41) ทั้งยังมีบุคคลอีกหลายประเภทที่ไม่สามารถหรือไม่มีโอกาสเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา หรือเรียนไม่จบอีกจำนวนหนึ่ง เมื่อมีโอกาสเข้าเรียนตามโครงการสอนหนังสือสำหรับผู้ใหญ่ที่เรียกกันว่าโรงเรียนผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ จบไปแล้วก็สามารถอ่านออกเขียนได้ แต่ถ้าหากไม่เรียนต่อในชั้นสูงต่อไปอีกไม่กี่ปีก็จะล้มหนังสือไปในที่สุดเช่นกัน

การล้มหนังสือของคนโดยเฉพาะในเขตชนบท มีสาเหตุหลายประการที่สำคัญประการหนึ่งคือ ขณะที่อยู่นอกระบบโรงเรียนไม่มีโอกาสได้พบปะกับหนังสืออีกเลย หนังสือพิมพ์ที่จะให้อ่านมีน้อยเพราะขาดระบบการส่งหนังสือพิมพ์ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ความแตกต่างในเรื่องบริการข่าวสารข้อมูลระหว่างสังคมเมืองและชนบทจะเห็นได้ชัดเจน จึงทำให้คนในชนบทไม่ค่อยทราบข่าวความเคลื่อนไหว และความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม แม้ว่าวิทยุจะเป็นสื่อมวลชนที่หาได้ไม่ยากในหมู่บ้าน แต่ก็ยังให้การสนับสนุนการศึกษานอกระบบโรงเรียนน้อยมาก พนมพงษ์ไพบุลย์ (2522 : 3-4) ได้รายงานผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนต่อการศึกษ ของชาวบ้านสรุปได้ตอนหนึ่งว่า การใช้ประโยชน์จากสถานีวิทยุโทรทัศน์ยังไม่มีประสิทธิภาพ มีรายการที่ไร้สาระเป็นจำนวนมาก บางแห่งมุ่งเพื่อการค้ามากเกินไป และรัฐขาดนโยบายที่แน่นอนในการใช้วิทยุให้เป็นประโยชน์

การจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านของกองการศึกษาผู้ใหญ่¹ เป็นการให้บริการ การศึกษานอกระบบโรงเรียนแบบหนึ่ง จัดอยู่ในประเภทไม่มีชั้นเรียน มีจุดประสงค์เพื่อมุ่งให้เกิดความสัมพันธภาพทางการศึกษาระหว่างตัวเมืองกับชนบท เป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ คนในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และเป็นความคิดริเริ่มที่จะใช้สื่อมวลชนประเภท หนังสือพิมพ์ เป็นเครื่องส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมสามัญศึกษา กองการศึกษาผู้ใหญ่ ได้ทำโครงการทดลองจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้านขึ้นที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นแห่งแรก เมื่อ พ.ศ. 2514 - 2515 จำนวน 75 หมู่บ้าน เพราะพิจารณาเห็นว่าสภาพหมู่บ้านที่ทดลองนี้มีเส้นทางติดต่อเชื่อมโยงกับ ทางรถยนต์ได้ทุกฤดูกาล ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านแต่ละแห่งมีคณะกรรมการดำเนินงานไม่เกิน 7 คน

ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านในระยะแรกจัดตั้งโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ

1. ให้ประชาชนได้ทราบข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ
2. ส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมนั่งสื่อ
3. ส่งเสริมนิสัยรักการอ่านให้แก่ประชาชน

โครงการนี้เป็นโครงการที่ชุมชนกับรัฐบาลได้ร่วมมือกัน โดยชุมชนเป็นผู้จัดตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบการก่อสร้างและดูแลที่อ่านหนังสือพิมพ์ รัฐบาลเป็นผู้จ่ายค่าหนังสือพิมพ์รายวันให้ วันละ 2 ฉบับ ส่งไปยังที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านแต่ละแห่ง ซึ่งโครงการในระยะแรกนี้เป็นโครงการที่ป้อนข่าวสารต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้านในรูปหนังสือพิมพ์เป็นหลัก ช่วยให้ประชาชนได้ทราบข่าวความเป็นไปในบ้านเมือง เป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนที่ทันต่อเหตุการณ์ และสิ่งที่ชาวบ้านรู้ได้จากหนังสือพิมพ์นั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยส่งเสริมความรู้ความสามารถ และทักษะที่จะนำไปใช้ปรับปรุงมาตรฐานของชีวิตให้ดียิ่งขึ้น (กรมสามัญศึกษา, กองการศึกษาผู้ใหญ่ 2520 : 9, 32)

¹ปัจจุบันได้ขยายหน่วยงานเป็นระดับกรม คือกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 โครงการนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ด้วยสิ่งพิมพ์ที่มีอยู่ในที่อ่านหนังสือฯ มิใช่มีแต่หนังสือพิมพ์เท่านั้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2531 : 1) และชื่อนี้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนจุดมุ่งหมายได้เปลี่ยนแปลงไปบางประการ แต่ส่วนใหญ่ยังคงจุดมุ่งหมายเดิมไว้

ประโยชน์และความสำคัญของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นการดำเนินการที่เหมาะสมกับนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐ ที่มุ่งให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนา กล่าวคือประชากรในหมู่บ้านจะต้องจัดหา จัดสร้างที่อ่านหนังสือเอง ดูแลรักษาหนังสือและที่อ่านฯเอง รัฐเพียงแต่ส่งเสริมโดยการจัดงบประมาณให้รับหนังสือพิมพ์วันละ 2 ฉบับ และส่งเอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ไปให้ ซึ่งสิ่งสิ่งพิมพ์นี้มีประโยชน์ที่เห็นเด่นชัดหลายประการคือ ราคาไม่แพง นำมาใช้ได้อีกโดยไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่ม เลือกอ่านตรงไหนก็ได้ตามความสนใจ และเมื่ออ่านแล้วสามารถนำไปพูดคุย หรือเล่าต่อให้บุคคลอื่น ๆ ได้รู้ด้วย โกวิท วรพิพัฒน์ (2528) ได้ให้ความเห็นว่าที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านมีความจำเป็นในการพัฒนาประชากรโดยเฉพาะการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ที่อ่านหนังสือฯ จัดเป็นสถานที่ที่ให้ข่าวสารข้อมูล เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านจะได้ใช้ในการประกอบการตัดสินใจ ในการดำรงชีวิต ให้ประชาชนเป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์ ไม่ถูกเอาเปรียบ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากการรู้หนังสือ อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการศึกษาตลอดชีวิต และโดยเฉพาะเพื่อป้องกันการสูญเปล่าของผู้จบการศึกษาระดับต่าง ๆ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2531) ได้ระบุถึงประโยชน์และความสำคัญของที่อ่านหนังสือฯ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ช่วยให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและป้องกันการลืมหืมหนังสือ
2. ช่วยให้ประชาชนได้ใช้เวลาว่างไปในทางที่เกิดประโยชน์
3. ช่วยให้ประชาชนได้รับความรู้ ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ต่อการเสริมสร้างสติปัญญา
4. ทำให้หมู่บ้านมีศูนย์รวมจัดกิจกรรมเสริมความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ

แนวการจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2531) ได้เสนอแนวการจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ดังนี้

1. ก่อนจัดตั้งที่อ่านหนังสือฯ ควรมีการเตรียมประชาชนโดยเน้นด้านประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนเห็นความสำคัญที่อ่านหนังสือฯ พยายามสอดแทรกเข้าไปในการทบทวนสังสรรค์ของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะคณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องตระหนักถึงประโยชน์ที่ประชาชนพึงได้รับจากการอ่านนี้ เพื่อช่วยกันกระจายข่าวต่อไป
2. ควรมีการทดลองจัดตั้งในที่หลายแห่งพร้อมกัน เพื่อเวลาผ่านไปสักระยะหนึ่งแล้วควรช่วยกันพิจารณาว่าสถานที่ใดเหมาะสมที่สุด

สถานที่ตั้ง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดชุมพร (2531) ได้ให้หลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกสถานที่เพื่อใช้เป็นที่ตั้งที่อ่านหนังสือฯ โดยเรียงลำดับตามความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน ควรเป็นอาคารเอกเทศ ประชาชนสามารถไปมาสะดวก หรือ
2. ตั้งอยู่ใกล้ทางแยก ทางร่วมของหมู่บ้าน เพราะทุกบ้านสามารถใช้ได้อย่างสะดวก หรือ
3. ตั้งอยู่ใกล้ท่าจอดรถ หรือท่าเรือ ที่มีประชาชนผ่านไปมามาก หรือ
4. ตั้งอยู่หน้าวัด หรือ
5. ตั้งอยู่ข้างตลาดนัดของหมู่บ้าน หรือ
6. ตั้งอยู่หน้าโรงเรียน ใกล้ที่จอดรถยนต์ประจำทางใกล้ร้านกาแฟ หรือใกล้ร้านก๋วยเตี๋ยวของหมู่บ้าน หรือ
7. ตั้งใกล้กับร้านค้า หรือใกล้กับบ้านบุคคล บ้านที่จะตั้ง ควรให้เป็นที่มีคนไปมาซื้อขายกันบ่อย ๆ

การเลือกสถานที่ใด เป็นที่อ่านหนังสือฯ ควรคำนึงถึงความสะดวกในเรื่องการส่งหนังสือพิมพ์จากเอเยนต์ไปยังที่อ่านหนังสือ และเป็นสถานที่ที่มีเสียงและกลิ่นรบกวนน้อยที่สุด

วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องจัดหาในเวลาเดียวกัน อาจพิจารณาจัดหาในระยะเริ่มต้น แล้วค่อยหาเพิ่มเติมมาใช้ในภายหลัง วัสดุอุปกรณ์ได้แก่

1. ที่วาง ไม้หนีบหนังสือพิมพ์
2. ไม้หนีบหนังสือพิมพ์ ในที่อ่านหนังสือฯ หนึ่ง ๆ ควรมีไม้หนีบหนังสือพิมพ์อย่างน้อย 9 อัน
3. ตู้เก็บหนังสือ
4. โต๊ะอ่านหนังสือ
5. พระบรมฉายาลักษณ์ ธงชาติ และพระพุทธรูป
6. แก้วหรือม้านั่งมีพนักพิง
7. เครื่องมือทำความสะอาดและถังขยะ
8. สมุดทะเบียนหนังสือ
9. น้ำดื่มที่สะอาด
10. ป้ายรายชื่อคณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
11. ป้ายชื่อที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
12. รายชื่อบริจาคช่วยเหลือ สถิติ แผนที่สังเขปของหมู่บ้าน
13. แผ่นป้ายประกาศ เพื่อแจ้งข่าวสารสำคัญ ๆ ภาพที่น่าสนใจหรือการนัดหมายงานของหมู่บ้าน หรือ เขียนสรุปหัวข้อข่าวที่สำคัญประจำวัน
14. ป้ายคำขวัญ เชิญชวน

การจัดตกแต่งบริเวณภายนอกที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

สถานที่ที่สะอาด เรียบร้อย ร่มรื่นน่าพักผ่อน สามารถดึงดูดใจให้ผู้ใช้ทั่วไปมาใช้บริการมากขึ้น ดังนั้นบริเวณภายนอกควรได้รับการรักษา และตกแต่ง ดังนี้

1. รักษาบริเวณให้สะอาด เรียบร้อยอยู่เสมอ
2. ควรมีไม้ยืนต้นให้ร่มเงาพอสมควร
3. มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ
4. จัดให้มีที่นั่งพักผ่อนตามบริเวณรอบ ๆ
5. ทำรั้วเตี้ย ๆ แสดงอาณาเขตที่แน่นอน

คณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

เนื่องจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านเป็นการดำเนินการจัดตั้งโดยประชาชนในท้องถิ่น ฉะนั้นการบริหารการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นควรมีคุณสมบัติต่อไปนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดชุมพร 2531)

1. เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน
2. เป็นผู้มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
3. เป็นผู้มีความรับผิดชอบในหน้าที่
4. เป็นผู้มีลักษณะเป็นผู้นำและทำงานอย่างมีแผน
5. เป็นผู้มองการณ์ไกล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน
6. ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ที่อ่านหนังสือฯ หรือตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากที่อ่านหนังสือฯ มาก

นัก

* คณะกรรมการที่อ่านหนังสือฯ มีบทบาทหน้าที่ดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ 2530)

1. เรียกประชุมชาวบ้านแล้วชี้แจงวัตถุประสงค์และผลที่จะได้รับจากการจัดตั้งที่อ่านหนังสือฯ
2. เลือกสถานที่ตั้ง และชักชวนประชาชนสัมพันธ์ช่วยกันปรับปรุงอาคารสถานที่ หรือสร้างที่อ่านหนังสือฯ
3. จัดหาเครื่องใช้ อุปกรณ์ จัดเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลอาคารสถานที่ รักษาซ่อมแซม และตกแต่งภายในที่อ่านหนังสือฯ ให้ผู้ที่มารับบริการได้รับความสะอาดปลอดภัย
4. ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมาใช้บริการ และจัดกิจกรรมส่งเสริมที่เป็นประโยชน์บ่อย ๆ
5. พิจารณาคัดเลือกหนังสือพิมพ์ วารสาร ตรวจสอบการส่งหนังสือพิมพ์ ให้จัดส่งทุกวัน ควรติดตามทางหนังสือพิมพ์ ในกรณีที่มีการส่งขาดหายไป
6. จัดหาหนังสือเพิ่มเติมทุก ๆ ปี
7. จัดกิจกรรมเสริมความรู้ และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ตามโอกาสอันควร
8. ประสานงานกับสภาตำบล โรงเรียนประถมศึกษาและหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อร่วมมือกันดำเนินงานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ทั้งในด้านการปรับปรุง พัฒนา และจัดหาทุน

9. ประชุมพบปะปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อพิจารณาปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แล้วรายงานผลการประชุมให้ทางอำเภอ และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด ทราบทุกครั้ง

แนวทางการพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

1. กรรมการที่อ่านหนังสือฯ ประสานงานกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดและอำเภอ ในการปรับปรุงคุณภาพที่อ่านหนังสือฯ ให้ดียิ่งขึ้น โดยเน้นการจัดระบบดูแล เยี่ยมเยียนอย่างสม่ำเสมอ
2. จัดให้มีตู้หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ป้ายนิเทศ ที่วางหนังสือพิมพ์ ป้ายชื่อที่อ่านหนังสือฯ เป็นต้น และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เช่น น้ำดื่ม แสงสว่างในเวลากลางคืน
3. หนังสือพิมพ์ควรเป็นปัจจุบัน หนังสือพิมพ์ฉบับล่วงเวลา ควรนำมาเย็บเล่มรายเดือน หนังสือพิมพ์ฉบับล่วงเวลาที่คณะกรรมการพิจารณาว่าหมดความจำเป็นในการใช้ อาจแจกจ่ายให้ประชาชนได้ตามความเหมาะสม
4. จัดหาหนังสือประเภทต่าง ๆ เพิ่มเติมให้แก่ที่อ่านหนังสือฯ โดยวิธีการบริจาค ร่วมมือกับวัด เพื่อหาเจ้าภาพทอดผ้าป่าหนังสือ หรือวิธีการอื่น ๆ
5. ขอความช่วยเหลือจากห้องสมุดโรงเรียนที่อยู่ใกล้ เคียงตามโอกาสสมควร
6. พยายามหาความร่วมมือกับกลุ่มมวลชนในท้องถิ่น เช่น ไทยอาสาป้องกันชาติ (ทส.ปช.) ลูกเสือชาวบ้าน (ลส.ขบ.) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) อาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.) เป็นต้น เพื่อช่วยพัฒนาที่อ่านหนังสือฯ
7. พยายามให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานที่อ่านหนังสือฯ เท่าที่จะกระทำได้
8. เชิญเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาเยี่ยมเยียน ให้คำแนะนำให้กำลังใจแก่กรรมการที่อ่านหนังสือฯ ตามโอกาสอันควร
9. ส่งเสริมที่อ่านหนังสือฯ ของหมู่บ้าน เข้าประกวดในโอกาสที่อำเภอขอความร่วมมือมา
10. ประสานงานกับการศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด หรือศึกษาธิการอำเภอ เพื่อขอหนังสือเพิ่มเติม

11. จัดให้มีการปรึกษาหารือระหว่างกรรมการที่อ่านหนังสือฯ อย่างสม่ำเสมอ
12. ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาใช้บริการของที่อ่านหนังสือฯ บ่อย ๆ เสมอ ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะขอล่าวแยกเป็น 6 เรื่องใหญ่ ๆ คือ สภาพของที่อ่านหนังสือฯ ประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือฯ ผู้ใช้และทัศนคติของผู้ใช้ที่มีต่อที่อ่านหนังสือฯ ความคิดเห็นของผู้รับผิดชอบที่อ่านหนังสือฯ ที่มีต่อที่อ่านหนังสือฯ ความสำคัญของที่อ่านหนังสือฯ ที่มีต่อการศึกษาของประชาชน และเกณฑ์การประเมินผลที่อ่านหนังสือฯ

สภาพของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

การศึกษาสภาพของที่อ่านหนังสือฯ ได้มีผู้ทำวิจัยไว้หลายเรื่องในระยะเวลาต่างกันดังนี้ คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (2522) ได้จัดทำวิจัยเรื่อง รายงานผลการศึกษาสภาพปัญหา ทัศนคติ และความสนใจของประชาชน **ต่อที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านจังหวัดอุตรดิตถ์ สุโขทัย พ.ศ. 2522** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพการใช้บริการที่อ่านหนังสือฯ และศึกษาตัวแปรต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการใช้บริการ และการรักษาสภาพของที่อ่านหนังสือฯ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณรัศมีที่อ่านหนังสือฯ ไม่เกิน 1 กิโลเมตร แห่งละ 25 คน และกรรมการที่อ่านหนังสือฯ อีกแห่งละ 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม และแบบประเมินสำหรับประเมินสภาพที่อ่านหนังสือฯ ซึ่งใช้ผู้ประเมิน 4 คน เจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ 1 คน เจ้าหน้าที่จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 1 คน และเจ้าหน้าที่การศึกษาในท้องถิ่นอีก 2 คน ซึ่งผลการวิจัยในเรื่องสภาพการใช้บริการที่อ่านหนังสือฯ และประเมินผลสภาพของที่อ่านหนังสือฯ สรุปได้ว่า จำนวนที่อ่านทั้งหมด 53 แห่ง มีที่อ่านหนังสือฯ ที่อยู่ในสภาพดี 5 แห่ง พอใช้ 22 แห่ง และควรปรับปรุง 26 แห่ง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง (2523) ทำวิจัยเรื่อง การติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงานที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เพื่อติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงานที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านในเขตการศึกษา 6 จำนวน

84 แห่ง โดยศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานของการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน พบว่า ที่อ่านหนังสือฯ อยู่ในเกณฑ์ดีมาก 1 แห่ง อยู่ในเกณฑ์ดี 14 แห่ง พอใช้ 32 แห่ง ควรปรับปรุง 15 แห่ง และควรยุบย้าย 22 แห่ง

ต่อมาปี 2524 กรมการศึกษานอกโรงเรียน, กองแผนงานและวิจัย ได้ทำวิจัยเรื่อง การประเมินผลโครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านทั่วประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การดำเนินงานของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เครื่องมือ ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือแบบสังเกตประกอบการสัมภาษณ์ ผลการสำรวจเรื่องสภาพที่อ่าน หนังสือฯ พบว่า ที่อ่านหนังสือฯ ทั้งหมด 7,197 แห่ง อยู่ในเกณฑ์ร้อยละ 8.32 พอใช้ ร้อยละ 37.33 ปรับปรุงร้อยละ 37.23 ยุบ/ย้ายร้อยละ 14.89 ประเมินไม่ได้ร้อยละ 2.23

กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้ (2525) ในรายงานการติดตามและประเมินผลโครงการที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านจังหวัดสงขลา ชุมพร สุราษฎร์ธานี ระนอง พังงา กระบี่ เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำ หมู่บ้าน ปัญหาและอุปสรรคที่อ่านหนังสือฯ ที่นำมาศึกษาครั้งนี้มีทั้งหมด 738 แห่ง เครื่องมือที่ ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือแบบประเมินที่อ่านหนังสือฯ ที่สร้างขึ้นโดยเจ้าหน้าที่งานประเมินผล และรายงานกองแผนงานและวิจัย กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายแผนงานและวิจัย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ทั้ง 4 ภาค กรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งได้สร้างขึ้นระหว่างวันที่ 5-9 มกราคม 2524 ณ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดราชบุรี ซึ่งผลการศึกษารูปได้ว่า ที่อ่านหนังสือฯ ร้อยละ 4.22 อยู่ในเกณฑ์ดี ร้อยละ 42.15 อยู่ในเกณฑ์พอใช้ ร้อยละ 33.26 อยู่ในสภาพที่ ต้องปรับปรุง และร้อยละ 20.37 มีสภาพที่ควรยุบหรือย้าย เพราะไม่มีผู้ดูแล ไม่มีหนังสือพิมพ์ ผู้ดูแลและประชาชนไม่ให้ความสนใจ ส่วนปัญหาที่พบคือ ประชาชนไม่สนใจที่อ่านหนังสือฯ ไม่มี ผู้ดูแล หรือผู้ดูแลไม่มีความสนใจที่อ่านหนังสือฯ ระบบการส่งหนังสือพิมพ์ไปยังที่อ่านหนังสือฯ ไม่มี ประสิทธิภาพ และท้ายสุด กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2531) ได้จัดทำรายงานการติดตาม ผลการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ปี 2531 เพื่อติดตามผลการจัดที่อ่านหนังสือฯ โดยรวบรวม ข้อมูลจากแบบสอบถามผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนทุกจังหวัดทั่วประเทศ จำนวน 53 ศูนย์ แบบประเมินที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านทุกแห่งที่มีอยู่ในแต่ละจังหวัด จำนวน 23,509

แห่งใน 68 จังหวัด แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตผู้ที่มาใช้ที่อ่านหนังสือ จุดประสงค์หลักคือศึกษา
ความคิดเห็นของผู้ที่ใช้ที่อ่านหนังสือ ติดตามผลที่อ่านหนังสือ ซึ่งผลการวิจัยเรื่องการจัดที่
อ่านหนังสือ พบว่า ที่อ่านหนังสือ ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์พอใช้สูงต่อร้อยละ 54.82 อยู่ในสภาพ
ดีและควรปรับปรุงมีปริมาณ เกือบหัก เทียบกันคือร้อยละ 24.51 และ 20.67 ตามลำดับ

ผลการวิจัยที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดจะพบว่า ที่อ่านหนังสือส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่พอใช้
หรือควรปรับปรุงมีส่วนน้อยเท่านั้นที่อยู่ในสภาพดี หรือดีมาก

การดำเนินงานและประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

การดำเนินงานและประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือที่ศึกษาขึ้นอยู่กับการปัจจัยหลายอย่าง
เช่น ที่ตั้ง ความเอาใจใส่ของคณะกรรมการ การจัดส่งหนังสือพิมพ์ ปริมาณของสิ่งพิมพ์ เป็นต้น
ซึ่งจากการค้นพบของงานหลายชิ้นระบุว่าอยู่ในเกณฑ์ไม่ดีนัก ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียน,
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (2522) ระบุว่าที่อ่านหนังสือยังขาดการดูแลเอาใจใส่
จากทุกฝ่าย สิ่งพิมพ์ที่จัดส่งไปยังที่อ่านหนังสือ มีค่อนข้างน้อยและกรมการศึกษานอกโรงเรียน,
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้ (2525) ระบุถึงอุปสรรคในการดำเนินงานที่อ่านหนังสือ
ว่างบประมาณน้อย ประชาชนไม่สนใจที่อ่านหนังสือ ไม่มีผู้ดูแล หรือผู้ดูแลไม่มีความสนใจใน
ที่อ่านหนังสือ ระบบการส่งหนังสือพิมพ์ไปยังที่อ่านหนังสือ ไม่มีประสิทธิภาพ

ปี 2527 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้จัดทำงานวิจัยเรื่อง **องค์ประกอบที่ส่งผลต่อ
ประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน** งานชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่ง
ผลต่อประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และผลการเปลี่ยนแปลงของประชาชน
ในหมู่บ้านที่มีการดำเนินงานที่อ่านหนังสือ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ใช้ที่อ่านหนังสือ 391 แห่ง จาก
ทั่วประเทศ 24 จังหวัด เป็นกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบ
สัมภาษณ์ผู้ใช้ กรรมการที่อ่านหนังสือ แบบสังเกตของผู้เก็บรวบรวมข้อมูลและแบบบันทึกข้อมูล
ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วยตัวแปรแรก
เป็นตัวแปรด้านสภาพของหมู่บ้าน ซึ่งมีตัวแปรย่อยคือ การมองเห็นความสำคัญของการอ่าน
อัตราการเรียนรู้หนังสือของประชาชน ปริมาณกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในหมู่บ้าน ความ

ความสะดวกในการคมนาคม ประเภทของหมู่บ้าน ตัวแปรที่สองคือ ตัวแปรด้านวิถีดำเนินงาน มีตัวแปรย่อยคือ ความสนใจ ความรับผิดชอบของคณะกรรมการ ประสิทธิภาพของระบบจัดตั้ง การมีผู้ดูแล การประชาสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมของประชาชน ความพึงพอใจต่อลักษณะการจัดที่อ่านหนังสือฯ ความสะดวกของการเดินทางไปใช้ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น และการนิเทศตรวจเยี่ยม ส่วนการศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานที่อ่านฯ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ คือ ความสามารถทางการอ่านนิสสัยทางการอ่าน โอกาสในการรับรู้ข่าวสาร อัตราการรู้หนังสือ การปรับปรุงอาชีพ ความร่วมมือในการทำกิจกรรม ท้องถิ่น ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ความสามารถในการแสวงหาความช่วยเหลือจาก หน่วยงานภายนอก ผลของการวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ความสนใจและความรับผิดชอบของคณะกรรมการไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน แต่การมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น การมีส่วนร่วมของประชาชน และการนิเทศตรวจเยี่ยม ทั้ง 3 ตัวแปรนี้มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ผลการเปลี่ยนแปลงของประชาชนในหมู่บ้านที่มีการดำเนินงานที่อ่านหนังสือฯ ผู้วิจัยระบุไว้ 8 ด้าน ซึ่งการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงทั้ง 8 ด้านในระดับปานกลาง หรือต่ำกว่าเล็กน้อย ตามลำดับ 1) โอกาสในการรับรู้ข่าวสาร 2) ความร่วมมือในท้องถิ่น 3) นิสัยทางการอ่าน 4) ความสามารถทางการอ่าน 5) การพึ่งพาตนเอง 6) การแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก 7) อัตราการรู้หนังสือ และ 8) การปรับปรุงอาชีพ (กรมการศึกษา นอกโรงเรียน 2527)

ผลจากงานวิจัยฉบับนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2529) ได้ทำวิจัยอีกเรื่องหนึ่ง คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาระบบการบริหาร การประสานงานและสนับสนุนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน พ.ศ. 2528-2529 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านทั้งในส่วนกลาง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ภาค และจังหวัด เกี่ยวกับแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาและปรับปรุงปัจจัย หรือตัวแปรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นข้อสรุปสำหรับการดำเนินการทดลอง ส่งเสริม พัฒนา และปรับปรุงปัจจัย หรือตัวแปรภายในที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านที่เป็นตัวอย่างในการทดลองคราวนี้ และเพื่อศึกษาประสิทธิภาพความเป็นไปได้ และแนวทางในการแก้ปัญหาการดำเนินงานตามรูปแบบหรือแนวทางของการทดลอง สำหรับรูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยทดลองเชิงปฏิบัติ เพื่อมุ่งแก้ปัญหาตามสภาพการดำเนินงานของที่อ่านหนังสือฯ ในสถานการณจริง โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 68 แห่ง จาก 17 จังหวัด ผลการวิจัยสรุปได้ว่าสภาพของที่อ่านหนังสือฯ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างฯ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากพอสมควร โดยเฉพาะด้านตำแหน่งที่ตั้ง และลักษณะหรือสภาพของอาคาร แต่ภาพรวมของสภาพภายในและระบบการจัดส่งเอกสารภายหลังการเสร็จสิ้นการทดลอง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก การเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพการจัดที่อ่านหนังสือฯ ภายหลังจากการดำเนินการทดลอง พบว่า ปริมาณผู้ใช้บริการและผู้ฟังคำบอกเล่าจากผู้ให้บริการลดน้อยลง อัตราคงความสามารถทางการอ่านและความเป็นปัจจุบันของหนังสือพิมพ์ดีขึ้น เล็กน้อย ส่วนที่คิดขึ้นอย่าง ชัดเจน ได้แก่จำนวนเล่มของหนังสือมีเพิ่มขึ้น

ความสำคัญของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านต่อการศึกษาของประชาชน

ปี พ.ศ. 2517 กุหลาบ หวังศิริกุล ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความคงอยู่ของการรู้หนังสือของผู้จบการศึกษาจากโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ" ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้แก่ผู้จบการศึกษาจากโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ จังหวัดลำปางลำปางและจังหวัดแพร่ จำนวน 140 คน และผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง และจังหวัดแพร่ จำนวน 140 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือแบบทดสอบวิชาเลขคณิตและวิชาภาษาไทย ซึ่งผลการวิจัยปรากฏว่าผู้จบการศึกษาจากโครงการและผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านมีความคงอยู่ในการรู้หนังสือสูงกว่าผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านที่ไม่มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2518 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2520) ได้จัดทำรายงานการวิจัยเรื่อง การวิจัยการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระยะแรก : ประเมินด้านการอ่าน การเขียน การคิดเลข และสภาพทั่วไป ประชากรที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างคือนักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จและครูผู้สอนในโรงเรียนแบบเบ็ดเสร็จทั่วประเทศ จาก 34 จังหวัด จำนวน 8,850 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบทดสอบภาษาไทย เป็นแบบทดสอบวัดการอ่านคำ การเขียนคำ การเขียนประโยค และการวัดความเข้าใจในการอ่าน และแบบทดสอบเลขคณิต ซึ่งวัดด้านการบวก ลบ คูณ หาร และโจทย์ปัญหา มีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวัดหลายตัวแปร ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ เพศ อายุ อาชีพ พื้นฐานการศึกษา จำนวนปีที่จบการศึกษา ระยะทางจากโรงเรียนถึงอำเภอ วุฒิ ประสบการณ์ของครูผู้สอนและการมีหรือไม่มีที่อ่านหนังสือประจำ

หมู่บ้าน ซึ่งผลการวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับตัวแปร เรื่องการมีหรือไม่มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ผลปรากฏว่านักศึกษาที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านจะได้คะแนนเฉลี่ยวิชาภาษาไทย เกี่ยวกับการอ่านออกเขียนได้ และความเข้าใจในเรื่องราวที่อ่านสูงกว่ากลุ่มที่อยู่ในหมู่บ้านที่ไม่มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ประสิทธิ์ ฤทธาภิรมย์ (2522) ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง "การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีและไม่มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง" ซึ่งจุดมุ่งหมายหนึ่งของกาวิจัยในครั้งนี้คือเพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีและไม่มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นประชาชนในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีที่อ่านหนังสือพิมพ์และไม่มีที่อ่านหนังสือพิมพ์อย่างละ 60 คน รวม 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ 34 ข้อ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีและไม่มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ มีความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ปี พ.ศ. 2527 สุนัน ฐุประสิทธิ์ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบการรับทราบข่าวสาร และความรู้ระหว่างผู้ใช้กับผู้ใช้ที่ไม่ใช้ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน" ถ้าคณะองคมนตรี สำนักเลขาธิการ และความรู้ของชาวบ้านที่มาใช้และไม่มาใช้ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้รับความรู้จากสื่อประเภทอื่นด้วย โดยสุ่มตัวอย่างมาจากประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ใช้ จำนวน 95 คน และกลุ่มผู้ใช้ไม่ใช้ จำนวน 71 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม และแบบทดสอบ ซึ่งผลการทดสอบสรุปได้ว่า ผู้ใช้ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านมีการรับทราบข่าวสารและรู้มากกว่าผู้ใช้ที่ไม่ใช้ที่อ่านหนังสือ

ผู้ใช้และทัศนคติของผู้ใช้ที่มีต่อที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

เกี่ยวกับผู้ใช้และพฤติกรรมการใช้ที่อ่านหนังสือฯ จิรายุ คาศรี (2519) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความคาดหวังของเจ้าหน้าที่รัฐบาลผู้เกี่ยวข้องกับที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และผลที่ประชาชนในจังหวัดลำปางได้รับจากที่อ่านหนังสือพิมพ์" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

วิเคราะห์จำนวนผู้ใช้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ กิจกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากการอ่าน ผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ และสิ่งที่ประชาชนต้องการจากที่อ่านหนังสือพิมพ์ รวมทั้งความคิดเห็นโดยทั่วไปเกี่ยวกับที่อ่านหนังสือพิมพ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์นี้คือ ประชาชนที่เข้าไปใช้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ระหว่างวันที่ 1-7 กุมภาพันธ์ 2519 จำนวน 1,765 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผลการวิจัยปรากฏว่า มีผู้ใช้มาใช้ที่อ่านหนังสือเฉลี่ยวันละ 18 คนต่อแห่ง โดยเฉลี่ยแต่ละคนเข้าไปใช้สัปดาห์ละ 4 ครั้ง ๆ ละ 27 นาที คนที่อ่านหนังสือพิมพ์แล้ว 1 คน กระจายข่าวต่อให้คนอื่นได้รับทราบอีก 2-4 คน กิจกรรมอื่นนอกจากการอ่านคือ การพบปะสนทนาปรึกษาหารือ ผู้ใช้เห็นว่าได้รับประโยชน์จากที่อ่านหนังสือพิมพ์ปานกลาง และสิ่งที่ผู้ใช้ต้องการจากที่อ่านหนังสือพิมพ์คือ ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ และความรู้ทั่วไป การมีหนังสือพิมพ์ประจำที่อ่านหนังสือพิมพ์เสมอ และการมีไฟฟ้าหรือแสงสว่างในเวลากลางคืน ส่วน สุนทร ชูประเสริฐ (2527) ระบุว่า ผู้ใช้ที่อ่านหนังสือ เป็นชายมากกว่าหญิง ส่วนใหญ่อายุ 40-49 ปี เข้าใช้ที่อ่านหนังสือ สัปดาห์ละ 2-6 ครั้ง โดยมีช่วงเวลาเข้าใช้ไม่แน่นอน และสนใจการอ่านหนังสือพิมพ์มากที่สุด สำหรับกรมการศึกษานอกโรงเรียน กองแผนงานและวิจัย (2527) ระบุว่า มีผู้ใช้มาใช้วันละ 21 คน และในปี 2531 ระบุว่าผู้ใช้มาใช้วันละ 18 คน และการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2531) ระบุว่า ผู้ใช้กลุ่มใหญ่เป็นเพศชายอยู่ในวัยแรงงาน กลุ่มอาชีพการเกษตร และสิ่งพิมพ์ที่ผู้ใช้ชอบอ่านคือหนังสือพิมพ์ อ่านสัปดาห์ละ 5 วัน สำหรับความต้องการส่วนใหญ่ของผู้ใช้คือ มีความต้องการให้เพิ่มจำนวนสิ่งพิมพ์ให้มากขึ้นทั้งด้านจำนวนและสาขาวิชา ต้องการให้มีผู้ดูแลรักษาทำความสะอาด และการให้คำปรึกษาหารือ

ความคิดเห็นของผู้รับผิดชอบที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบที่อ่านหนังสือ ถึงความคิดเห็นที่มีต่อที่อ่านหนังสือ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2531) สรุปได้ว่าที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านที่อยู่ในความดูแลโดยส่วนใหญ่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์พอใช้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนควรจัดสรรงบประมาณเพิ่ม เพื่อขยายจำนวนที่อ่านหนังสือ และค่าวัสดุ จัดอบรมและศึกษาทูลงานให้กับคณะกรรมการที่อ่านหนังสือ จัดโครงการเสริมเพื่อพัฒนาและปรับปรุงที่อ่านหนังสือ และเป็นผู้ประสานงานประชาสัมพันธ์ขอความสนับสนุนและความร่วมมือจากองค์กรท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน ในด้านเอกสาร

หนังสือ วารสาร ระบบการจัดส่งหนังสือพิมพ์ การควบคุมดูแลดำเนินงาน ตลอดจน
การพัฒนาปรับปรุงที่อ่านหนังสือ

เกณฑ์การประเมินผลที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

เกณฑ์การประเมินผลที่อ่านหนังสือ สำหรับงานวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้วมี เกณฑ์การประเมิน
ที่แตกต่างกัน ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (2522) ได้ใช้
เกณฑ์ประเมินสภาพที่อ่านหนังสือฯ พร้อมทั้งให้คะแนนที่อ่านหนังสือฯ ดังข้างล่างนี้ แต่ผู้วิจัยได้
ระบุที่มาของการให้คะแนนเหล่านี้

สภาพ	คะแนน เต็ม
ประชาชนไปใช้บริการ	20
ขนาดเนื้อที่ของอาคาร	5
ทำเลที่ตั้ง	9
ที่วางไม้หนังสือพิมพ์	8
ตู้เก็บหนังสือพิมพ์	4
ชั้นวางหนังสือพิมพ์	4
โต๊ะอ่านหนังสือพิมพ์	4
ม้านั่งอ่านหนังสือพิมพ์	8
ป้ายชื่อที่อ่านหนังสือพิมพ์	5
รายชื่อกรรมการ	4
รูปภาพ 3 สถาบัน	4
กระดานหรือป้ายนิเทศ	4
หัวข้อข่าวรู้ถึงความสนใจ	2
อาคาร	6
หนังสือพิมพ์ฝาผนัง	8
การตกแต่งภายใน	4
การตกแต่งภายนอก	4

082604

26 พ.ย. 2535

สภาพ	คะแนน เต็ม
ความเป็นปัจจุบันของ น.ส.พ.	6
หนังสือวารสารอื่น ๆ	10
หนังสือ เผยแพร่หน่วยงานอื่น	8
น.ส.พ.ถึงเป็นปัจจุบัน	9
เจ้าหน้าที่ดูแลประจำ	8
ความสนใจของกรรมการ	4
การประชุมของกรรมการ	4
การจัดกิจกรรมในที่อ่าน	4
แนวทางขยายที่อ่านฯ	7
หนังสือนวนิยาย สารคดี	10
ความสะอาดเป็นระเบียบ	8

คะแนนที่ประเมินทั้งหมดรวม 181 คะแนน

ผู้ให้คะแนนเกณฑ์ประเมินนี้คือผู้ประเมินจำนวน 4 คน ซึ่งได้มอบหมายให้ทำหน้าที่ประเมิน
หลังจากประเมินแล้วได้จำแนกสภาพของที่อ่านฯ ทั้งหมดเป็น 4 ประเภท โดยถือเกณฑ์ดังนี้

สภาพดีมาก	154 - 181	คะแนน
สภาพดี	153 - 134	คะแนน
สภาพพอใช้	133 - 91	คะแนน
สภาพควรปรับปรุง	90	คะแนนลงมา

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2524) และกรมการศึกษานอกโรงเรียน, ศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียนภาคใต้ (2525) ได้ใช้เกณฑ์ประเมินในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ได้แบ่งเกณฑ์ประเมิน
ออกเป็น 3 ตอน คือ สิ่งป้อน กระบวนการดำเนินงาน และผลที่ได้ โดยประกอบด้วยตัวแปรย่อย
และคะแนนเต็มของแต่ละตอน ดังตารางข้างล่างนี้ แต่เกณฑ์การประเมินไม่ได้ให้เหตุผลของที่มา
ของคะแนนของตัวแปรแต่ละตัวนั้น

สิ่งป้อน	คะแนนเต็ม 100
หนังสือพิมพ์	20
ทำเลที่ตั้งของที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	18
มีานั่ง	14
อาคารของที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	12
โต๊ะ	10
ป้ายนิเทศ กระดานดำ	8
ป้ายชื่อที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	6
ชั้นวางหนังสือ	4
ตู้เก็บหนังสือ	4
ที่วางหนังสือพิมพ์ (หมายถึงที่ตั้งพร้อมไม้หนีบ)	4

กระบวนการดำเนินงาน

คะแนนเต็ม 170

บทบาทของคณะกรรมการที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	25
- การดูแล (10)	
- ความสนใจ (8)	
- การสนับสนุน (7)	
ความเป็นปัจจุบันของหนังสือพิมพ์	23
เอกสารอื่น (หนังสือพิมพ์ฝาผนัง, จุลสาร หรือวารสารอื่น)	21
การจัดป้ายนิเทศ	18
สภาพอาคาร	18
ความสะอาดของอาคารและวัสดุอุปกรณ์	15
หนังสือเล่ม	12
การใช้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านจัดกิจกรรมอื่น	12
การตกแต่งบริเวณภายใน	9
การตกแต่งบริเวณภายนอก	9
สัญลักษณ์ของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์	5
รายชื่อคณะกรรมการ	3

ผลที่ได้ พิจารณาจำนวนผู้ใช้บริการที่อ่านหนังสือฯ ในแต่ละวันโดยให้คะแนนดังนี้

จำนวนผู้อ่าน	คะแนนเต็ม 30
21 คนขึ้นไป	30
17 - 20 คน	25
13 - 16 คน	20
9 - 12 คน	15
5 - 8 คน	10
1 - 4 คน	5
ไม่มีคนอ่าน	0

คะแนนรวมทั้งหมด 300 คะแนน ซึ่งแบ่งคะแนนที่ให้สำหรับที่อ่านหนังสือฯ ซึ่งอยู่ใน
สภาพต่าง ๆ กันดังนี้

สภาพดี	226 - 300	คะแนน
สภาพพอใช้	151 - 225	คะแนน
สภาพควรปรับปรุง	76 - 150	คะแนน
สภาพยวบ/ย้าย	0 - 75	คะแนน

ปี 2531 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ใช้เกณฑ์ประเมินสภาพทั่วไปของที่อ่านหนังสือฯ ประกอบด้วย การประเมินด้านปัจจัย กระบวนการ และผลผลิต ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ด้าน คือ ปัจจัย กระบวนการ และผลผลิต ซึ่งทั้ง 3 ด้านประกอบด้วยตัวแปรย่อย ๆ ทั้งหมดรวม 15 ข้อ ดังนี้

ด้านปัจจัย

1. มีหนังสือพิมพ์ไปถึงที่อ่านหนังสือฯ เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ
2. มีหนังสือ เอกสาร และสิ่งพิมพ์หลายประเภทในที่อ่านหนังสือฯ
3. มีโต๊ะสำหรับอ่านหนังสืออย่างน้อย 1 ตัว
4. มีเก้าอี้สำหรับอ่านหนังสืออย่างน้อยนั่งได้ 5 คน
5. มีที่วางหนังสือพิมพ์อย่างน้อย 1 ที่
6. มีตู้สำหรับเก็บหนังสืออย่างน้อย 1 ตู้

ด้านกระบวนการ

1. มีการจัดบริเวณสะอาดเรียบร้อย
2. มีการจัดบริเวณรอบ ๆ ร่มรื่น
3. มีการเก็บรักษาและดูแลหนังสืออย่างเป็นระเบียบ
4. มีกรรมการดูแลรับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอ
5. มีการบำรุงรักษาอาคารให้คงสภาพที่ใช้การได้

ด้านผลผลิต

1. มีประชาชนมาใช้ที่อ่านหนังสือฯ เป็นประจำสม่ำเสมอ
2. มีประชาชนมาอ่านหนังสือ/หนังสือพิมพ์ทุกวัน
3. มีประชาชนและหน่วยงานมาใช้ที่อ่านหนังสือฯ เป็นสถานที่จัดกิจกรรม
4. ได้รับความไว้วางใจประกวดที่อ่านหนังสือฯ ในระดับตำบล อำเภอ ภาค และระดับประเทศจากหน่วยงานต่าง ๆ

สำหรับเกณฑ์การตัดสินใช้หลักเกณฑ์ดังนี้

ที่อ่านหนังสือ ที่มีสภาพดีคือที่อ่านหนังสือ ที่มีลักษณะเข้าเกณฑ์ 12 - 15 ข้อ

ที่อ่านหนังสือ ที่มีสภาพพอใช้คือที่อ่านหนังสือที่มีลักษณะเข้าเกณฑ์ 8 - 11 ข้อ

ที่อ่านหนังสือ ที่มีสภาพควรปรับปรุงคือที่อ่านหนังสือที่มีลักษณะเข้าเกณฑ์ 1-7 ข้อ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(2531) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับที่อ่านหนังสือ ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านวัสดุ-ปัจจัย
ด้านการดำเนินงาน และด้านผลผลิต ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

ด้านวัสดุ-ปัจจัย หมายถึง ข้อกำหนดพื้นฐานเกี่ยวกับวัสดุ-ปัจจัย ที่จะต้องมีให้ครบใน
การจัดบริการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย

1. มีหนังสือพิมพ์ไปถึงที่อ่านหนังสือ เป็นปัจจุบัน อย่างช้าภายใน 2 วัน
2. มีวารสารไปถึงที่อ่านหนังสือ เป็นปัจจุบัน อย่างช้าภายใน 10 วัน
3. มีหนังสือเอกสาร สิ่งพิมพ์หลาย ๆ ประเภทในที่อ่านหนังสือ มีหนังสือ
เอกสาร สิ่งพิมพ์ ไม่น้อยกว่า 5 ประเภท รวมกันไม่น้อยกว่า 50 เล่ม
4. มีป้ายนิเทศ สรุปล่าว ค่นที่น่าสนใจ 1 ป้าย
5. มีป้ายเชิญชวนการไปใช้ที่อ่านหนังสือ อย่างน้อยหมู่บ้านละ 1 ป้าย
6. มีโต๊ะสำหรับอ่านหนังสือ อย่างน้อย 1 ตัว
7. มีเก้าอี้หรือม้านั่งสำหรับนั่งอ่านหนังสือ นั่งได้อย่างน้อย 6 คน
8. มีที่วางหนังสือพิมพ์ อย่างน้อย 1 ที่
9. มีตู้หรือชั้นวางหนังสือ อย่างน้อย 1 ตู้ หรือชั้นวางอย่างน้อย 1 ที่
10. มีป้ายรายชื่อคณะกรรมการที่อ่านหนังสือ จำนวน 1 ป้าย
11. มีป้ายชื่อที่อ่านหนังสือ ขนาดพอเหมาะกับตัวอาคาร จำนวน 1 ป้าย
12. มีทะเบียนหนังสือ อย่างน้อย 1 เล่ม
13. มีทะเบียนหนังสือพิมพ์ อย่างน้อย 1 เล่ม

ด้านการดำเนินงาน หมายถึง ข้อกำหนดขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน หรือ
กระบวนการในการดำเนินงานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย

1. คณะกรรมการที่อ่านหนังสือฯ ติดต่อประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจแก่หน่วยงานในการเข้าไปจัดกิจกรรมในที่อ่านหนังสือฯ อย่างน้อย 4 หน่วยงานที่ ได้รับการประชาสัมพันธ์
2. จำนวนครั้งของการประชาสัมพันธ์ชักชวนประชาชนให้มาใช้ที่อ่านหนังสือฯ ในหมู่บ้าน อย่างน้อยปีละ 5 ครั้ง
3. ประชาชนในหมู่บ้านให้การสนับสนุนทุน วัสดุ หรือกำลังกายในการจัดบริการที่อ่านหนังสือฯ อย่างน้อย 60% ของจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน
4. จำนวนกรรมการที่อ่านฯ ที่ได้รับการอบรม แห่งละไม่ต่ำกว่า 5 คน
5. จำนวนครั้งในการนิเทศตรวจเยี่ยมที่อ่านหนังสือฯ ในรอบปี อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง/แห่ง
6. มีการจัดหมุนเวียนหนังสือระหว่างที่อ่านหนังสือฯ แต่ละแห่ง อย่างน้อยละปี 1 ครั้ง ในระหว่าง 2 หมู่บ้าน
7. ศูนย์จังหวัด จัดโครงการประชุมหรืออบรม สัมมนา หรือศึกษาดูงานให้แก่ คณะกรรมการที่อ่านหนังสือฯ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ด้านผลผลิต หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณภาพขั้นพื้นฐานของผลระยะยาว หรือผลกระทบของการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย

- ✓ 1. ประชาชนในหมู่บ้านอ่านหนังสือเป็นประจำ อย่างน้อย 40% ของประชาชนในหมู่บ้านทั้งหมด
2. มีผู้อ่านหนังสือในที่อ่านหนังสือฯ ทุกวัน เฉลี่ย 8 คน/แห่ง/วัน
- ✓ 3. ประชาชนในหมู่บ้านได้รับข่าวสารความรู้จากที่อ่านหนังสือฯ และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน อย่างน้อย 60% ของประชาชนในหมู่บ้าน
- ✓ 4. ประชาชนใช้ที่อ่านหนังสือฯ เป็นที่จัดกิจกรรมของหมู่บ้าน อย่างน้อย 40% ของกิจกรรมที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน/ปี
5. จำนวนหน่วยงานที่ไปจัดกิจกรรม เพื่อเสริมความรู้และประสบการณ์ให้แก่ประชาชนในที่อ่านหนังสือฯ ทั้งของภาครัฐและเอกชน อย่างน้อย 4 หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนมาจัดกิจกรรม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน, หน่วยศึกษานิเทศก์ (มปป.) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐาน
ขั้นต่ำของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานทั่วไป มีดังนี้

1. สถานที่ ควรอยู่ในที่ชุมชน มีเนื้อที่พอสมควรพอที่จะขยายงานต่อไปได้
2. อาคารเป็นเอกเทศ มีความมั่นคงถาวรพอสมควร ขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร เป็นอย่างน้อย
3. มีโต๊ะสำหรับอ่านหนังสืออย่างน้อย 1 ตัว และมีม้านั่งอย่างน้อยนั่งอ่านได้ประมาณ 10 คน
4. มีที่แขวนหนังสือพิมพ์ 1 ที่ แขวนหนังสือพิมพ์ได้อย่างน้อย 9 ฉบับ
5. มีกระดานคำหรือป้ายนิเทศ
6. มีป้ายชื่อที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ขนาดพอเหมาะกับตัวอาคาร
7. มีตู้หนังสือ 1 หลัง และต้องหาหนังสือมาเพิ่มอย่างน้อยจำนวนหนึ่ง และหาเพิ่มขึ้น

ทุกปี

กล่าวโดยสรุป เกณฑ์ประเมินผลที่อ่านหนังสือฯ จะประกอบด้วย 2 ด้านใหญ่ คือ ด้าน
สถานที่อ่านหนังสือฯ ประกอบด้วยสภาพของตัวอาคาร ชนิดและจำนวนของครุภัณฑ์ การตกแต่ง
ภายในและภายนอกอาคาร และด้านการดำเนินงานที่อ่านหนังสือฯ ประกอบด้วยการดำเนินงาน
ด้านสิ่งพิมพ์ ผู้ใช้ กรรมการที่อ่านหนังสือฯ และการดำเนินงานการจัดและบริหารที่อ่านหนังสือฯ